

'Ik weet niet of wij daar ook van zijn'

Zo signaleer je drugs- en alcoholgebruik

Problematisch gebruik van alcohol en drugs speelt regelmatig een rol in de problemen waar wijkteams tegenaan lopen, maar ze blijken het weinig te signaleren. Hoe komt dat? En wat is eraan te doen?

Pascal Collard en Els Bransen

De overheid verwacht van sociale wijkteams dat zij niet alleen reactief werken door een aanspreekpunt voor burgers te zijn, maar ook preventief te werk gaan en problemen trachten te voorkomen. Sociale wijkteams kunnen vanwege hun positie in de wijk en de methode van het keukentafelgesprek bijdragen aan tijdige signalering van problematisch gebruik van alcohol en drugs en aan verslavingspreventie. Daarmee bedoelen we het voorkomen en vroegtijdig signaleren van (problematisch) gebruik van alcohol en drugs, gokken en gamen, en de tijdige toeleiding naar (korte) interventies en andere hulpverlening van de verslavingszorg.

Problematisch gebruik van alcohol of drugs speelt vaak een rol in huiselijk geweld, schooluitval, financiële problemen en de verstoring van sociale relaties. Tijdige signalering en interventie is daarom belangrijk. Het vindt echter te weinig plaats, zoals blijkt uit cijfers over middelengebruik en zorggebruik. Slechts een klein percentage van de mensen met overmatig alcohol- of drugsgebruik of -verslaving wordt gesignaleerd en behandeld. De opdracht aan de sociale wijkteams is om dicht bij de burgers, achter de voordeur te komen en om snel en zonder indicatie een oplossing te bieden. Daarmee bevinden deze teams

zich in de positie om deze rol op zich te nemen, maar kunnen zij deze bijdrage ook daadwerkelijk leveren? Deze vraag stond centraal in ons onderzoek naar hoe en in welke mate sociale wijkteams op dit moment verslavingspreventie uitvoeren en welke kansen er liggen voor de toekomst. Hiervoor hielden we 22 interviews met preventiewerkers, (beleids)adviseurs en medewerkers van sociale wijkteams in het hele land.

Casus Johan

Laten we eerst een praktijkvoorbeeld geven. Harold, medewerker van een sociaal wijkteam, gaat op huisbezoek bij de vijftigjarige Johan, omdat de burens meerdere malen het wijkteam hebben gebeld dat zij zich zorgen maken om Johan. Er komt een vieze geur uit de woning en de burens zien Johan nooit meer buiten de deur. De burens hebben zelf al aangebeld, maar Johan doet niet open. Ze weten wel dat Johan enkele maanden geleden zijn baan is kwijt geraakt. Harold wordt binnengelaten en treft een verwaarloosde man aan. Overal ligt afval en Harold ruikt een sterke dranklucht. Eenmaal in gesprek vertelt Johan dat hij zijn baan is kwijtgeraakt en dat hij niet meer weet hoe het nu verder moet. Hij ziet zijn vrienden niet

meer en zijn beste vriend is nu de fles wijn geworden, zo vertelt hij zelf. Hij schaamt zich, waardoor hij contact met de burens vermijdt.

Bevindingen

Nederlandse gemeenten geven op verschillende wijzen vorm aan de wijkteams en binnen gemeenten kiezen wijkteams ook een eigen invulling. Ons onderzoek wijst uit dat de wijkteams ook iets gemeenschappelijks hebben, namelijk dat zij weinig ruimte zien om preventief te werken, dat zij weinig contact hebben met instellingen voor verslavingszorg en hun preventiewerkers, en dat ze weinig hulpvragen tegenkomen die te maken hebben met problematisch middelengebruik. Dat is opmerkelijk, omdat bekend is dat problematisch alcohol- en drugsgebruik vaak in combinatie met andere problematiek voorkomt, als oorzaak of gevolg.

Over preventief werken zegt een medewerker van een sociaal wijkteam: 'Ik vind het nog een lastige,

Problematisch gebruik van alcohol of drugs speelt vaak een rol in huiselijk geweld, schooluitval, financiële problemen en de verstoring van sociale relaties.

ik kan er nog niet echt ja of nee op zeggen. Ik vind in ieder geval wel dat je in de signalering iets zou kunnen doen, maar of je ook zelf de preventie of bepaalde preventieactiviteiten moet uitvoeren? Ik geloof wel dat dat beeld bestaat van de wijkteams, maar ik weet dat eigenlijk gewoon nog niet. Ik weet niet "of wij daar ook van zijn", om het zo maar even te noemen.'

Medewerkers van de wijkteams schieten op dit moment tekort in het tijdig signaleren van (problematisch) middelengebruik en het geven van een vervolg daaraan. Deskundigheidsbevordering door preventie-medewerkers van de regionale instelling voor verslavingszorg kan dit tekort opheffen. Voorbeelden hiervan zijn informatiebijeenkomsten en trainingen, zoals Open en Alert (openenalert.nl). Deze richten zich op kennis over alcohol en drugs en het gebruik daarvan, ➤

Overal ligt afval en Harold ruikt een sterke dranklucht

- en op motivationele gespreksvoering. Dit kan in combinatie met structurele deelname van preventiewerkers van de verslavingszorg aan het wijkteam.

Vormen van samenwerking

Uit ons onderzoek blijkt dat er drie vormen van samenwerking mogelijk zijn tussen de kernleden van het sociaal wijkteam en preventiewerkers:

1. *Samenwerking op structurele basis.* Dit betekent dat de preventiewerker om de paar weken aansluit bij het wijkteamoverleg om advies te geven en signalen op te pakken. De meeste wijkteams willen uiteindelijk naar deze vorm van samenwerking toe. Ook de preventiewerkers vinden dit de ideale vorm van samenwerking, omdat zij op deze manier zichtbaar zijn bij de wijkteammedewerkers en hun specialistische kennis rondom middelengebruik met hen kunnen delen. Een preventiewerker formuleert het zo: 'Structureel aanwezig zijn bij casuïstiekbesprekingen heeft wel de voorkeur, omdat ik dan actief kan meedenken met casussen en ook kan letten op verslavingskenmerken. Bewustzijn creëren van de aanwezigheid van middelengebruik is belangrijk.'
2. *Samenwerking op consultatiebasis.* Dit houdt in dat het wijkteam uitsluitend contact opneemt met de preventiewerker als er een vraag is vanuit het wijkteam. Deze vorm van samenwerking vindt echter weinig draagvlak bij preventiewerkers, omdat zij uit ervaring weten dat ze niet geconsulteerd worden als ze niet fysiek aanwezig zijn. Bovendien kunnen ze in deze vorm niet signaleren en weinig kennis delen. Een preventiewerker zegt: 'Als je alleen maar

in de buitenschil zit, als mijn plek alleen maar is "Ze kunnen mij bellen", dan is onze ervaring dat die vragen niet komen.'

3. *Spreekuur.* De instelling voor verslavingszorg houdt om de zoveel tijd een spreekuur waar wijkteammedewerkers advies kunnen inwinnen. Een preventiewerker: 'Ik heb één keer per maand een spreekuur. Er komen geregeld wijkteammedewerkers langs om advies te vragen en ook om te kijken hoe onze verslavingszorginstelling kan bijdragen. Sommige medewerkers zie ik vaker dan andere. De spreekuren zijn wel belangrijk. Als dat er niet is, vrees ik dat wij over het hoofd worden gezien.'

Goed contact

Een goed contact tussen wijkteam en preventiewerkers is nodig om een vervolg te kunnen geven aan signaleerde problematiek rondom het gebruik van alcohol en drugs. Twee weten meer dan één. Bij uit de hand gelopen experimenteergedrag van jongeren bijvoorbeeld, kan de preventiewerker vroegtijdig aan de slag met hen met behulp van interventies, zoals 'MOTI 4'. Dit zijn twee tot vier gesprekken waarin jongeren stilstaan bij hun gebruik en hun verdere plannen in het leven (een overzicht van bewezen effectieve interventies is te vinden op de website Loketgezondleven.nl). Goed contact tussen wijkteam en preventiewerkers maakt ook tijdige doorverwijzing naar de verslavingszorg mogelijk, hetgeen noodzakelijk is om erger te voorkomen. Het komt ook voor dat de wijkteammedewerker twijfelt of er middelengebruik in het spel is en dat de preventiewerker bij het

Er zijn drie vormen van samenwerking mogelijk tussen het sociaal wijkteam en preventiewerkers

ALCOHOL- EN CANNABISGEBRUIK

Een op de acht Nederlanders van twaalf jaar en ouder (ofwel twaalf procent) voldeed in 2013 aan de CBS-definitie van een 'zware drinker'. Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek is een mannelijk persoon een zware drinker als hij minstens één keer per week zes of meer glazen alcohol op één dag drinkt; een vrouw geldt als zware drinker als ze vier glazen of meer drinkt op één dag. Van de jongeren tussen de 20 en 30 jaar is zestien procent een zware drinker. In 2009 bleek vier procent van de Nederlandse bevolking tussen de 15 tot 64 jaar in de afgelopen maand cannabis te hebben gebruikt. Ongeveer een derde van deze groep gebruikte dagelijks. In 2007-2009 voldeden bijna 30.000 mensen van 18 tot 64 jaar aan de diagnose 'cannabisafhankelijk'.

volgende huisbezoek meegaat om de situatie te beoordelen.

Een voorbeeld van zo'n interventie was aan de orde bij de familie Awan. Meneer en mevrouw Awan benaderden het sociale wijkteam omdat zij financieel steeds verder in de problemen raakten. Tijdens het keukentafelgesprek kwam ter sprake dat hun zestienjarige zoon Hamza regelmatig wiet rookte en dat zij er geen raad meer mee wisten. De schoolprestaties van Hamza waren sterk achteruitgegaan en hij spijbelde vaak. Met toestemming van de ouders schakelde de medewerker van het sociale wijkteam de preventiewerker in van de plaatselijke instelling voor verslavingszorg. De preventiewerker legde contact met de zoon en startte de MOTI 4-interventie. Tegelijkertijd

Medewerkers van de wijkteams schieten tekort in het tijdig signaleren van problematisch middelengebruik.

bleef de medewerker van het sociale wijkteam betrokken bij de financiële hulpvraag van de ouders.

Vicieuze cirkel

Uit ons onderzoek blijkt dat er binnen de aanpak van het sociale wijkteam nog geen structurele aandacht is voor (preventieve) verslavingszorg. Het volgende praktijkvoorbeeld maakt duidelijk dat daardoor het risico bestaat dat mensen in een vicieuze cirkel belanden.

Suggestie voor de toekomst

We eindigen ons artikel met een suggestie voor de toekomst. Op grond van de resultaten uit onze interviews lijkt het volgende samenwerkingsmodel passend en haalbaar. Het is een model voor tijdige signalering van middelengebruik:

Een preventiewerker van de instelling voor verslavingszorg is op structurele basis in het schilnetwerk van het sociale wijkteam betrokken. Om de zoveel weken neemt de preventiewerker deel aan het wijkteamoverleg. Wijkteam en preventiewerker leren elkaar kennen en weten wanneer ze een beroep op elkaar kunnen doen. Wijkteams die in aanraking komen met middelengebruik of een vermoeden hebben van middelengebruik, kunnen de casus bespreken met de

preventiewerker. Daarnaast luistert de preventiewerker mee met andere casussen in het overleg, om vragen te stellen die aanzetten tot nadenken over mogelijk gebruik. Daarnaast kan de preventiewerker tijdens het overleg deskundigheidsbevordering geven over middelengebruik. Bij twijfel of onzekerheid gaat de preventiewerker mee op huisbezoek bij de cliënt om hoogte te krijgen van de situatie. De preventiewerker kan kortdurende interventies voor het behandelen van (beginnend) problematisch gebruik inzetten of gericht doorverwijzen naar collega's van de afdeling van de instelling voor verslavingszorg. ❖

OVER DE AUTEURS

Pascal Collard BSc is student master Management, Policy Analysis and Entrepreneurship in the Health and Life Sciences aan de Vrije Universiteit en als vrijwilliger werkzaam bij het Trimbos-instituut, afdeling Publieke Geestelijke Gezondheid.

Drs. Els Bransen is psycholoog en projectleider verslavingspreventie bij het Trimbos-instituut, afdeling Publieke Geestelijke Gezondheid.

De basis van dit artikel was de masterthesis 'Exploration of the execution of addiction prevention by social teams: An analysis of the current situation and opportunities for the future' van Pascal R. Collard (VU, 2015).